

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Ivan Cankar. Podobe iz sanj. Založila in izdala „Nova založba“ v Ljubljani. [1917.] 165 str. Cena 4.80 K.

Pač ena najbolj čistih in pristnih Cankarjevih knjig! Težavno je pisati o nji, ker človek težko presadi v vsakdanjo govorico komentar, ki ga je Cankar tej zbirki sam napisal v njenem prologu (ki je tukaj — škoda! — zgubil svoj nekdanji tako značilni naslov „Iz dna“) in kar je napisal v epilogu. Težko je zgolj z reproduktivnim intelektom in analizo narediti to, kar je poet povedal po svoje, še bolj jasno; za to manjka človeku pristnost doživetelega občutka, ki si ga lahko samo rekonstruirajo; za to mu manjka tudi neposredna svežina izraza, ki raste in vrè iz pristne emocije sama po sebi. Taka naloga je tem težja, čim večja je tvorna sila, ki se manifestira v kakem umetniškem delu.

Te „podobe iz sanj“ niso podobe iz naših navadnih sanj, niti iz bedenja, ampak strašne vizije iz onega somraka, ki vlada med dvema svetoma: med onim, ki ga človek živi in ki ga obkroža, in med onim, ki ga nosi s seboj in v katerega se mu upro oči le tedaj, kadar ga kaka strašna muka za trenutek iztrga iz njegovega vsakdanjega bistva in mu pokaže ono drugo, navadno prikrito in neznano. To se — tako se pripoveduje — zgodi vsakemu človeku na oni strašni poti čez kratki most, ki pelje iz življenja v smrt. Takrat se človeku strašno razbistrijo oči, da postanejo sokolje, in poostri se mu uho, kakor da je bilo prej gluho. Na tej poti se izpremeni vsem vrednotam njih prejšnja vrednost: nekdanj najdragocenejša izgube svojo drago ceno, prej vsakdanje dobe nakrat globok pomen; vsakdanja

beseda („To so pa rože!“) odgrne svoj skrivnostno zastrti obraz in pokaže pogled v neizmerne globine, objestna šala se prevrže v jokavo grimaso.

Enako razpoloženje ustvari v senzitivnih dušah nečloveška muka ali neizmerna sila časa. Tako silo, ki je ustvarila tudi to knjigo, riše menda najbolj jasno „Strah“. V obeh slučajih se zave človek svojega pravega bistva in zgrabi ga neznana sila, da odkriva to svoje bistvo tudi drugim. To nenavadno delo mu napravi strašne muke, a ubraniti se mu ne more. „Srce se vije in stiska od bolečine, brani se, rajši bi molčalo; ali molčati ne sme, trpeč mora oznanjati svoje trpljenje, ker taka je sodba in zapoved.“ To „brezkončno romanje po tihih katakombah srca“ in odkrivanje svojega bistva drugim je za nežnega človeka nova muka. Človek postane pred seboj samim nekdo drugi. Taki pojavi so se ponavljali v vseh časih, ko je človeštvo nosilo toliko trpljenja, kakor ga nosi danes. Enim so vedno odpravili vse vsakdanje zapreke in zaglušili vse običajne pomiselke ter jih pognali v vrtoglavi vrtinec hiliastične razuzdanosti. Iz drugih pa so ravnotako še vsakokrat napravili heroje askeze in glasnike ljubezni do človeštva — ne samo do človeka, ampak do vesoljne kreature, do vsega, kar na tem božjem svetu leze in grede. Med njimi stoji s to svojo knjigo tudi Cankar. Strašna lepota, ki jo kaže njegov „Bebec Martin“, ta pripovedka utrujenega, zbeganega srca, ki pa se je nazadnje vendarle našlo, je zanj posebno značilna in se vtisne neizbrisno v spomin.

Z muko je napisana ta knjiga, muke trpiš, ko jo bereš, in vendar te vsaka teh tridesetih postaj, ko jo prehodiš in jo še

enkrat razmisliš, napolni z občutjem, kate-rega trpka sladkost nima v našem jeziku pravega imena in ki te vedno in vedno zopet kliče k sebi. Človeška nemoč pred tem, kar je silnejše od njega, se v tej knjigi ni zatekla k slabi resignaciji, ampak rešila k optimizmu, ki se oklepa gesel: življenje, mladost, ljubezen. Tako bo menda vsaj ta knjiga pokazala *pravo* Cankarjevo bistvo tudi onim, ki so mu doslej očitali samo neplodno negacijo. Velika intenzivnost pristne emocije, očarujoča *prisrčnost* in jasna premočrtnost kompozicije sta nam dali v teh Cankarjevih „podobah“ *prave bisere naše proze*. Globoki, dasi pridušeni epos naše sedanjosti — „za ogledalo teh težkih dni in za spomin“ — in brevir za bodočnost.

Založništvo je knjigo okusno opremilo in povečalo intimnost teh *konfesij* z reproducirano stranjo rokopisa. Da bi nas obenem opomnilo nepopolnosti vsega človeškega dela, je dalo knjigi nelogičen naslov; toda to bodo komaj opazili naši bibliografi in — upajmo, da jih je kaj! — naši bibliofili.

J. A. Glonar.

Milan Pugelj. Zakonci. Izd. in zal. „Omladina“ 1916. str. 186.

10 novel in novelet: Ljubica pride na oddih k ženi nekdanjega svojega obletovalca, gimn. učitelja. Staro nagnjenje se obudi. Ker sta oba prizadeta že pri pameti, se mahoma razideta. Na početnicah vsebuje sličen hipni razstanek, samo da je razmerje v toliko opasneje, ker je zaljubljeni svak mlad in njegova svakinja umetniško podjetna, mož pa zaspanè ... Nepričakovano tudi se poslovi na Obisku gospa, katere mož je odrinil ravno na vojno, ker je njen gostitelj in čestitelj premalo — odločen. Stava je bistra domislica geometrove soproge, katero je ob moževi pijanosti poljubljal in nepredvidoma izdal profesor. Albina in dva zakonska moža: sodeč po sebi, smatra priletni zakonec svojo krasotico Albino za umirjeno in hladno, njegov ženati prijatelj pa jo šteje za nedosežno, toda pri prvem navalu se trdnjava uda ... Znamenje pod pazduho nosi, po zatrdilu muhastega pisa-

telja, adjunktova boljša polovica; ljubosumnež si ne drzne vprašati sramežljive družice ter je ves nesrečen. Reza tega ne razume, namreč kako se je naveličal njenih sladkosti poročeni glediški tajnik, dočim ona odbije ženitno ponudbo dičnega doktorja. Stara korenina so dejali inženirju, ki se po letih snide v rojstnem kraju z bivšo tovarišico, ji zaneti upanje, a razdere lepoto večerne ubranosti z opazko, da ima družino ... Sodna poduradnika hudo obsojata zloglasne „privatnice“; ko pa izvršita pri lahkoživki Rubežen, sta vsa omamljena in se znajdetta hitro drug za drugim zopet pri nji. Zavist grize in gloje trgovca, očeta desetih otrok, ker mora že z vlaka, med tem ko se menda njegov sopotnik-samec vozi s prezalo gospo tja na Dunaj.

O Puglju nimam reči novega in nezaslišanega: vselej je sebi zvest. Njegove vrline in nedostatke so že pred mano drugi iztaknili. Prej ko slej si izbira snovi med uradniki in skromnimi poduradniki; vse je uravnovešeno, psihologija vseobčna, vsakdo ji bo pritrdil, kajti take osebe srečujemo dan na dan, spoznavamo v njih sebe in svoje, tu so rebusi na znance in vrstnike. Po spisih mrgoli neznatnih opazovanj, dobljenih iz same analize, polno značilnih podrobnosti, ki šele dajo povesti mik in lik resničnosti. Naš novelist pripoveduje z *dolenjsko* obilico svežih in samosevskih primer in prisposodob, često prav drastičnih npr.: Sultanu je visel iz ust jezik kakor rdeča nogavica (120), napete žile jim gledajo iz rok kakor strune (130), nenadoma pa zine od desne nova ulica (140). Z njemu lastnim *sklenim bogatim besediščem* nam predstavlja male ljudi, zdaj v kratkopoteznem uspelem okviru zunanje prirode, sedaj osveženo z grotesko npr. o silnem nosu in bradavici, nato z izborno komiko položaja npr. oba eksekutorja, marsikedaj s sentenciozno priostreno dušeslovno iverjo. Dolgoveznosti ne bo Puglju ka-li nihče več očital, saj se je očitvidno držal gesla: Čar najlepših stvari je mnogokrat, če ne vedno, v njihovi kratkobi, *konciznosti* (110). Ako se zado-

voljši, ljuba bralka, z lahkokrillim kramljem, bežnim nadahom ironije, cikanjem na pikantnosti — ti bo ustrezno z okusno opremljeno knjigo. Kedor iščeš globokih problemov iz kateregakoli področja, kedor hlepiš po podobah, rastočih v trajne tipe — sezi mimo cilja. *A. Debeljak.*

Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1918. 128 str. Naš stari znanec s svojim starim obrazom. Ves svet se giblje v nečloveškem naporu, tudi naš slovenski popirnati svet — samo za Mohorjevo družbo ni nobenega gibanja, nobenega življenja. Koledar je še vedno tisti skromni slovenski predmarčni rodoljub, ki pripoveduje svojim ljudem samo aprobirane in cenzurirane „novice“. Vsi narodi si gradijo novo bodočnost, samo naš Koledar, ki bi moral biti onim stotisočem, katerim prihaja v roke, v o d n i k v novo boljšo bodočnost, je zadovoljen z vlogo zakesnelega kronista. In to v času, ko hodi dan za dnem v naše najbolj zakotne vasi kopica časopisov, ko ima skoro vsaka naša hiša svoj „list“ (nekatero celo dva, tri), iz katerega izve vse *sproti*, kar jo zanima. Ali se v današnjem času zdi potrebno, tako obširno pisati o rečeh, ki so splošno znane — pri tem pa molčati o vsem, kar je za našo bodočnost tako važno in nam vsem potrebno? Bolje bo, če se v prihodnjih letnikih opravijo „svetovni dogodki“ bolj sumarično, na kratko, profesorju Šarabonu pa poveri naloga, da naj že zdaj začne pripravljati kar celo knjigo o svetovni vojni, ki jo naj izda družba, ko bo enkrat mir. On ima za tako delo spretno pero in bo znal vstvariti knjigo, ki bo spomin našega trpljenja in spomin naših zmag. V taki celotni knjigi se bo govorilo — in moralo govoriti — tudi o nas, o dogodkih na svetovnem bojišču, v kolikor zadevajo našo zemljo in naš narod. Danes pa ne izvemo iz koledarja n. pr. nič o naših beguncih, njihovi stari in njihovi začasni domovini!

Seveda, to bi bil program! Programatičnega dela pa se monsignor Podgorc, skoro nekako boji. Ta njegov strah gre tako daleč, da celo — s previdnim pridržkom — negira, da bi imeli veliki založniki programe. Brez programa pa živijo samo

nepametneži, berači in tisti, ki ne sejejo in ne žanjejo, ker skrbijo drugi za nje. Kako neprogramatično je delo družbe, se vidi baš letos na tem, da je morala „Življenje svetnikov“, ki je preračunano na *dvanaest* let — pri katerem bi bil program torej v resnici potreben! — prekiniti takoj za prvim zvezkom!

Med inserati je mnogo mazaških, s katerimi pomaga družba nevednim ljudem vlačiti denar iz žepov. Na str. 100 pravi msgr. Podgorc; da „naj bi bilo vse, kar . . . Družba sv. Mohorja daje, prešinjeno živega verskega prepričanja“ — dve strani za tem pa se začne mazaški „kšeft“. Kaj pa bi k temu rekel rimski pisatelj Seneka? — Vse skupaj je pač dokaz, da ljudje, ki danes vodijo družbo, za ta posel nimajo zmožnosti, ker ga opravljajo brez potrebnega znanja, brez spretnosti in kar je najbolj značilno, brez pravega čuta odgovornosti.

Dr. J. A. Glonar.

„Moderna knjižnica“. Zagreb, Nikolićeva ul. 8. — Sv. 2. Stepnjak: Podzemna Rusija. Preveli Rade i Janko Mihajlović. 2. izd. 165 str. Cena 1'5 K. Sv. 6/7. M. Gorkij: Mati. Preveo And. Krbavac. 2. izd. 327 str. Cena 3 K. — Sv. 15. D. S. Merežkovskij: Florentinske novele. Preveo L. Horvatin. 2. izd. 121 str. Cena 1'5 K. — Sv. 17—23. F. M. Dostojevskij: Braća Karamazovi. Preveo pop Veljko Lukić. 4 deli v dveh knjigah. 872 str. Cena 9'5 K. — Sv. 29—34. D. S. Merežkovskij: Uskrslji bogovi (Leonardo da Vinci). Preveo s ruskoga Iso Velikanović. Predgovor napisao prof. Kršnjavi. Sa 43 slike. 693 str. Cena 9 K. — Sv. 35/36. M. Gorkij: Život suvišna čovjeka. Preveo A. Krbavac. 234 str. Cena 8 K. — Sv. 39/40. Borisav Stanković: Nečista krv. S predgovorom Milana Ogrizovića in sliko avtorja. 196 str. Cena 3 K.

Prvi zvezek te „moderne knjižnice“ je prinesel l. 1913. „Najbolje slovenske novele“; odtlej se je knjižnica — vkljub zaprekam, ki jih dela vojna in vkljub konkurenci številnih enakih podjetij na hrvaškem knjižnem trgu — zelo lepo in brzo razvijala. Prvi zvezki so v razme-

Msgr. Podgorc, msgr. — sploh ni sposoben radi nęgnanja j

roma hitrem času pošli, tako da je bilo treba kmalu prirediti nove izdaje. To je pri takem podjetju nekaj precej nenavadnega; tem bolj, če pomislimo, da niso razprodana samo drobna dela, ki obsegajo samo po en zvežčič, ampak tudi tako obširni romani, kakor je n. pr. Zolajev „Lurd“ ali „Débâcle“. Poleg splošne ugodne konjunktura v knjižni produkciji, ki je enako nepričakovan dar sedanjih razmer, je knjižnici pomagala tudi spretna izbira priobčenih del. Lista njenih avtorjev sicer kaže, da bi se bolj po pravici smela imenovati „modna knjižnica“ ko „moderna“, toda to v začetku niti toliko ne škoduje. V vrsti naših „modnih“ pisateljev je toliko dobrih imen, da založnik z lahkoto napolni kakih 100 številčk nove „knjižnice“, ne da bi se mu pri tem primeril kak občutnejši lapsus okusa. Poleg tega pa se na priobčenih delih pozna, da vodi knjižnico roka, ki dela na to, da bi bile publikacije vedno boljše in zanimivejše. Dodane slike in informativni uvodi so očitni znak vednega boljšanja; začela se je knjižnica s slovenskimi novelami, v svoji najnovejši publikaciji pa je začela popularizirati srbsko literaturo med hrvaškim občinstvom. Vse to so znaki vednega napredovanja in konsekventnega razvoja, ki ne more ostati brez lepih uspehov.

Brez dvoma je, da je moderno knjižnico pomagala popularizirati njena zbirka prevodov iz ruščine, ki so zaradi povečanega zanimanja za Rusijo v zadnjem času kmalu našli svoje željno občinstvo. Poleg praktičnega revolucionarja Stepnjaka njega živo nasprotje, titanski apostol vsega „ruskega“, Dostojevskij; poleg Garšina modni literat Arcibašev; in ob njih socijalistično nadahnjeni Gorkij in gurmand Merežkovskij, ki je bolj reproduktiven esteta in filozof — dasi s širokimi in globokimi koncepcijami — in včasih bolj (ali skoro že komaj nekaj več ko) zgodovinar nego poet. N. pr. v „zgodovinski pripovedki“ „Michel-Angelo“ v „Florentskih novelah“! Ti literatje so pokazali hrvaškemu občinstvu Rusijo v njenih najrazličnejših zastopnikih in so

odprli vpogled v različne sfere ruskega duševnega življenja.

Kvaliteta prevodov je — kolikor mi je mogoče presoditi — zelo različna. Vesten in točen je Lukičev prevod Karamazovih, ki ima tudi to prednost, da se lepo in gladko čita. V kratkem epilogu svojega prevoda zavzame Lukič tudi nekoliko kritično stališče do svojega teksta in pove, po kateri izdaji je prevajal, kar je nenavadna, vendar vsega priporočanja vredna novost. Edini Velikanovič pove v naslovu svojega prevoda, da ga je prevedel „s ruskoga“! Zelo površen in malomaren je Krbavčev prevod Gorkega „Matere“. Lažje konstrukcije že še prevede, kjer pa je kakšna težava, jo zaobrbe po svoje ali pa kratkomalo izpusti. Samo par primerov! „Ljudi raschodilis, rugaja ego truslivo vojuščej rujan'ju“ pohrvati kratkomalo: „Ljudi su se razilazili, plašljivo odgovarajući na njegove psovke“ (str. 6). Na 7. str. je izpuščena značilna označba: „golosom, *navodivšim tosku*“, na str. 10. je Pavel zgubil „galoše“, dasi so ravno v onem opisu potrebne. Ali je „jarkij halstuch“ res pravilno prevedeno s „svijetao ovratnik“ (str. 10), naj presodijo oni, ki jim je hrvaščina bolj znana ko meni. Meni se zdi, da ni; mi bi rekli „pisana kravata“. Značilna malomarnost je njegov način prevajanja glagolov: „vručilsja“ ni „učio“, ampak „naučio“! Iz takih značilnih netočnosti bi kak hudomušnež lahko sklepal, da je prelagatelj rabil pri svojem delu kako „izdajo“, ki sama ne dela razločka med perfektivnimi in imperfektivnimi glagoli, torej recimo kak (nemški ali italijanski) prevod in — nota bene! — slab prevod. Na kvaliteto prevodov bo založba morala bolj paziti, posebno pri knjigah, ki izidejo v drugi izdaji, v kateri se eventualne napake prve izdaje lahko popravijo. — Lukiča sem kontroliral po izdaji, ki jo je pri prevajanju rabil sam, Krbavca po berlinski (J. Ladyschnikow, 1908); za ostale prevode žalibog nisem mogel dobiti originalov.

V kratkem „predgovoru 1. izdanju“ Stepnjakove „Podzemne Rusije“, ki je

ponatisnjen tudi pred 2. izdajo, pišeta Mihajlovića nekoliko misterijozno: „U toj se knjizi prikazuje život punoćom i „slobodom“ — koja je dopuštena u Rusiji preventivnom cenzurom. Knjiga i ako je izašla ispod preventivne cenzure, dosta je jasna slika prilika u Rusiji. Knjiga je izašla oko god. 1883 . . .“ Preлагatelja mislita — če prav razumem njune besede — da je ta Stepnjakova knjiga izšla (njen ruski original!) v Rusiji za časa preventivne cenzure, tam nekje okoli l. 1883! Tu pa se že vse neha! Moža ne poznata prav nič avtorja, ki ga prevajata, ne poznata prav nič ruskih razmer in sta svoje delo opravila brez vsakega umevanja. Ali more človek, ki prevaja to Stepnjakovo himno ruske revolucije (ki je ob enem komični epos carskega režima!), samo pomisliti, da je ta knjiga lahko izšla pod preventivno cenzuro tam v Rusiji nekdaž „oko god. 1883“?! Nemogoče! Malorus Sergej Mihajlovič Kravčinskij (1852—1895), ki je pisal pod psevdonom Stepnjak (= sin stepe), je izdal to svoje delo najprej v Milanu, l. 1882. v italijanskem jeziku, z naslovom „La Russia sotteranea“. Ali je ob enem izšel kje kak ruski prevod, mi ni znano; v Rusiji je izšel šele leta 1905, ko nekaj časa sploh ni bilo — nobene cenzure. Pred tem časom je lahko izšel samo kje v inozemstvu. V svojem kratkem predgovoru pišeta Mihajlovića avtorjevo ime vedno in dosledno „Stepniak“, kakor ga piše tudi italijanska izdaja, — evidenten dokaz, da nista prevajala po kaki ruski izdaji. Baš s tem pa postane zelo verjetno, da se jima je ob tem prevodu pripetila naravnost fatalna kurioznost: prevajala sta (tako domnevam) po italijanski, torej *originalni* izdaji, najbrže po oni iz leta 1896, v predgovoru pa si tega nista upala povedati, ker nista mislila, da sta prevajala po italijanskem — *prevodu!* „O Rusiji i Rusima proliveno je kod nas već na hektolitre tinte i istrošeno na rizme papira. Pa unatoč svemu o Rusiji i njenom fakičnom životu još nismo dostatno informirani . . .“ pišeta Mihajlovića v začetku svojega predgovora. To dejstvo je dovolj

znano; dokler pa ne bo boljših informatorjev, tudi v tej reči ne bomo prišli naprej. Naši informatorji ne pomislijo, da se morajo najprej informirati sami, predno hočejo informirati druge. —

Taki informativni uvodi so potrebni in koristni, če so dobri. Moderna knjižnica, oziroma nje izdajatelj, uvideva to dejstvo, zato po možnosti skrbi zanje. Čudno je samo, da so n. pr. „Karamazovi“ izšli brez vsakega uvoda, ki bi bil v resnici potreben. Vsekakor bolj potreben ko pri Leonardu Merežkovskega, kjer je zelo obširen uvod napisal J. Kršnjavi. Ta uvod je pisan z velikim znanjem, poleg tega pa z neko nasajeno nervoznostjo, ki je nekaka značilna črta vsega, kar je Kršnjavi napisal zadnja leta. Tako je postal ta uvod prav po nepotrebnem bolj polemičen ko informativen, kar mu nikakor ni na korist. Čemu pogrevati afero Šrepel-Koharić, čemu vse obširne polemike proti Burekhardt, Micheletu in drugim? „Michelet je zapravo pomutilo pojmove, kad je dobu humanizma nazval Renesansom, preporodom. Može se tvrditi i dokazati, da nit, koja veže kulturu klasičnu i kršćansku, uopće nije nikad bila sasvim prekinuta, pa ni onda, kad je propalo zapadno rimsko carstvo.“ (Str. VI.) Bože moj! Odkar vemó, kaj je „helenizem“, in spoznavamo, kako so se tvorile — intelektualno in socialno — prve kršćanske občine, lahko to slavno „nit“ privežemo naravnost pri pravi stari antiki in sv. Pavlu, ne šele pri sv. Avguštinu, kakor Kršnjavi. I. t. d. Pravi dobiček bo pri tem uvodu imel samo, kdor renesanso že pozna; tiste, ki bi se o njej šele radi informirali, pa bo samo zbegal. Saj jim bo težko ločiti, kje razlaga Kršnjavi svoje nazore in kje govori o nazorih Merežkovskega, kar bi bilo kot uvod v ta roman v prvi vrsti potrebno. To jim bo tem težje, ker je Kršnjavi svoj uvod razdelil v dva ostro ločena dela: v prvem govori o trilogiji Merežkovskega, v drugem o renesansi. Škoda je, da obsega prvi del samo štiri strani, drugi pa celih 31!

Lep in z ljubeznjivo poglobitvijo napisan je predgovor Ogrizovičev Stankovičevemu romanu „Nečista krv“. S tem

romanom je knjižnica raztegnila svoj okvir tudi na srbske pisce. O njegovem avtorju je rekel Škerlić, da je „u prvim, sasvim prvim redovima ne samo onih, koji danas pišu, no i svih onih, koji su do danas pisali na srpskom jeziku“. Do te slave mu je v prvi vrsti pripomogla baš njegova „Nečista krv“, delo velike umetniške cene, ki mora zgrabiti vsakega, ki je sploh do vzeten za literaturo. Z atavistično tezo, ki je izražena v naslovu, mu problem ni izčrpan, dasi je njegova temeljna nota. Umetniško porabljeno delovanje te „Nečiste krvi“ se pokaže šele tedaj, ko nastopi za Vranje konflikt dveh dob in dveh socialnih slojev. Za ljudi stare generacije, prepojene skozi in skozi z orientalskim luksusom in ozračjem, kakor je n. pr. hadži Trifun ali efendi Mita, pomeni „osvobojenje“ izpod turškega jarma pravo katastrofo. Glasniki nove, tem starim, vseskozi degeneriranim aristokratom tako pogubne dobe so advokatje, ki žive ob novi uredbi razmer tako dobro, da si devajo napoleondore v — ostroge (str. 33). Na površje pridejo sedaj prej po aristokratih tlačeni in izrabljani kmetje, ki jih zastopata v romanu najprej lokavi Tone in požrtvovalna Magda. Nazadnje genialno orisani „gazda“ Marko, ki nosi v svojih žilah tudi nečisto kri. Ko prisilijo razmere ponosnega Mito, da dá svojo hčer Sofko „kmetu“ Marku za snaho, se pokaže pravi konflikt v vsej svoji grozi.

Stanković je sam doma iz krajev, katerih razmere opisuje. Njegova umetnost, s katero riše to ozračje s svojim sladkim, strupenim macedonskim „sevdom“, v katerem se porajajo vsi ti številni konflikti, je velika in v resnici občudovanja vredna. Njegova hipersenzitivna psiha in njegov trezni, realistično brzani pisateljski intelekt sta ustvarila analize, ki — kakor n. pr. pri Sofki — suvereno vladajo vso psihologijo in patologijo zbujajoče se ženske duše. Tako se njegova fina analiza ne razlije v obledo opisovanje, ampak vtelesi v plastičnih sintezah, ki so vidne in umljive tudi onemu, ki teh krajev in njegovih ljudi ne pozna. V drugem delu sem občudoval redko umet-

nost retardiranja, ki je za dinamiko umetniškega dela tako zelo važno. Človek si po vsej grozi, ki jo je dotlej občutil, oddahne; pred njegovimi očmi se začne razvijati nekaka zakonska idila, iz katere bi skoro sklepal, da je Sofka s svojo žrtvo izravnala vse konflikte. Toda to je samo pavza pred novo, še strašnejšo grozo. Zopet se oglasi stara nečista kri in ob njej vzkipi in zavre mlada. Na koncu romana imamo pred seboj novo generacijo nečiste krvi, morda celo potencirano, in dani so vsi pogoji, da se ta strašni ples lahko začne iznova.

Poleg velikih umetniških vrlin ima ta epopeja preloma dveh dob še naravnost dokumentarno, zgodovinsko vrednost. Ljudje, ki poznajo one kraje, so mi to še posebej povdarjali. To je treba tudi pri nas posebej povdariti, kjer je toliko modrih glav dvomilo o resničnosti (ali možnosti) „Kontrolorja Škrobarja“. V primeri s Stankovićevimi junaki je naš Škrobar skoro nekak — filister. Knjigo toplo priporočam (za mladinske knjižnice seveda ni!), prav posebno pa še onim, ki mislijo, da je najlepša in najboljša literatura na Balkanu — slovenska. Vsa „Moderna knjižnica“ pa bo dobrodošla našim knjižnicam, ki nam naj enkrat statistično pokažejo, koliko in kaj se pri nas hrvaškega čita. Taka statistika bi raznim našim debatam lahko dala potrebno stvarno podlago. *Dr. J. A. Glonar.*

Dr. J. Stur, „Die slawischen Sprach-elemente in den Ortsnamen der deutsch-österreichischen Alpenländer zwischen Donau und Drau.“ (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-histor. Klasse. 176. Band, 6. Abhandlung.) Wien, 1914 — v. 8°. 104 str. + zaznamek virov + kazalo vsebine.

Zgodovinar dr. J. Stur je spisal pod zgoranjim nadpisom „zgodovinsko-filološko raziskavanje o naselbinah srednjeveških alpskih Slovanov z načrtom njih občne zgodovine“. Ta spis je bil predložen dunajski akademiji znanosti dne 26. marca 1914 ter izšel v 176. zvezku njenih „Sitzungsberichte“. Na prvih 35. straneh nam podaje avtor splošen zgodovinski načrt slo-

venskega naseljevanja po alpskih pokrajinah; to poglavje je razdeljeno v oddelke: Rimska doba, prihod Slovanov (t. j. Slovencev), slovenska doba, doba Karolingov in nemškega naseljevanja. Od str. 35. do 102. obravnava Stur slovenska krajevna imena po sedanjih avstrijskih kronovinah: a) na Nižjem Avstrijskem južno od Donave 66 imen, b) na Gor. Avstrijskem južno od Donave 24 imen, c) na Solnograškem 19 imen, d) na vzhodnem Tirolskem 73 imen, e) na Koroškem severno od Drave 88 imen in f) na Štajerskem 222 imen.

Ker je Stur samo historik, brez jezikoslovne izobrazbe, moramo obžalovati, da je priobčil ta spis. Škoda časa in truda!

Razne monografije o istem predmetu, ki bi jih bil moral uporabiti, so mu ostale neznane, zlasti Pajkove „Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Avstriji“ v VII. letniku „Izvestij Muzejskega društva“, Kosovo „Gradivo“, potem spisek „Über Slawenreste im salzburgischen Lungau“ v „Mitteilungen des Öst. Alpenvereins“, II, (1864), Müllerjev spis „Beiträge zur alt-kärntnischen Ortsnamenkunde“ („Carinthia“ LXXXVI) in številni spisi o slovenskih krajevnih imenih na Tirolskem (Biderman, Hintner, Unterforcher, Patigler, Schneller, Veselovskij, Grabow). Bolj žalostno je pa to, da je Stur zamolčal svoj glavni vir za Tirolsko, ki ga je prav izdatno uporabil in izkoristil do mozga: Mitterrutznerjevo razpravo „Slawisches aus dem östl. Pusterthale“ (izvestje gimn. v Brixenu l. 1879), ki je izšla tudi v slabem slovenskem prevodu M. Malovrha l. 1880. v Novem mestu. Tako ravnanje je nepošteno. — V nekaterih deželah navaja pisatelj le majhen del slovenskih krajevnih imen; ali so mu druga imena neznan ali kaj? To velja posebno za Koroško in Štajersko severno od Drave. Pod nadpisom „Slaw. Ortsnamen in Steiermark nördlich der Drau“ obravnava tudi Konjice, Žiče, Griže, Slovenji Gradec in Slov. Bistrico; ali ni pogledal zemljevida? Komično je, kako tolmači Stur imena nekaterih krajev, ki so do danes ohranili čisto slovensko ime zraven ponemčene oblike, ki

je avtorju edina znana; n. pr.: Griffen, Gurnitz, Seitz razlaga iz krivina, gora, sitъ, kar je pa nemogoče, ker se glasijo slovenska imena teh krajev: Grebinj, Krnos in Žiče! O kraju Frodniz trdi Stur (p. 83), da je „unauffindbar“; a Zahnov „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“ bi mu povedal, kje je tisti kraj. Geograf in zgodovinar ne bi smel pisati Szala, -vár namesto pravilnega Zala, -vár. Kraj, ki se zove slovaški Nitra, nemški Neutra, se imenuje v Sturovi razpravi „Nitrava“. — Odkod je vzel to obliko?

Za razlago nekaterih imen si je pisatelj (rodом Slovak) po receptu Martina Žunkoviča kar izmislil ali izumil „staroslovenske“ besede, ki so nemogoče, n. pr. glognica, lgnica, crknica, rakica, bobjani; glasile bi se gložnica, lžnica, crklybnica, račica, bobljani.

Poluglasnika ъ, ѣ izpušča ali zamenjuje; piše n. pr. bѣzъ (= bezeg), dѣbrъ (nam. dbrъ), ravnъ, pešt, brznica i. dr.

Nekaterim besedam podtika pomen, ki ga niso imele nikoli: srlna je baje „Ziege“, vrucidol pa „Quellent“!

Ker je Sturu germanistika enako neznan kakor slavistika, izvaja čisto nemška imena iz slovanskih jezikov; n. pr. Wagrein je iz wāg = tekoča voda + rain = breg, Stur pa ugiblje, da je od ogrinъ = Oger; Gschwendt je kraj, kjer je drevje iztrebljeno (schwenden)¹, po Sturu pa iz stsl. svѣtъ = svet, heilig; Obritzberg je iz tasrejšega Albrechtsberg, po Sturu pa je Obritz slovansko — ker se končuje na -itz! Vösendorf tolmači kot vslъ (vas) + Dorf! V Hunsrücku ob Renu je kraj Strimmig; to ime razlaga Stur iz strm, dasi tam niso bili Slovani naseljeni. V imenu Weidling, v trinajstem stoletju Widnich, je odkril vrli zgodovinar naš sufiks „nik“, ker nima pojma o nemškem deblotvorstvu. Kdor ve za Pongau, Pinzgau, Traungau in druge Gaue (okrožja), se ne more tako spozabiti, da bi s Sturom tolmačil Lungau kot zloženko iz lagъ (= log) in Au!

¹ Tudi v krajih, ki niso bili nikdar slovanski, je to ime prav navadno.

Se lepša pa je ta: Krajevna imena Gilgenberg, St. Gilgen, Gilgberg in St. Ilgen razlaga naš zgodovinar „aus böhmisch Jiljí = Egydius“! Ravno narobe je stvar. Kakor so Slovenci preobrazili krstno ime Ilg(en), Gilg(en) v Ilj, Ilen¹, tako so Čehi iz njega napravili Jiljí. Grško-latinsko ime Aegidius (Αἰγιδίος) je dobilo pri Špancih obliko Gil, pri Francozih Giles — to so sprejeli tudi Angleži — in pri Nemcih Gilg(en), Ilg(en), Jülg(en). To ime je bilo nekdanje zelo priljubljeno, zato je iz njega nastajalo toliko krajevnih imen. Listine, spisane 1. kimavca, so dostikrat datirane „am sant (sand) Gilgentage“, zlasti v štirnajstem in petnajstem stoletju. In kakor je Jurij, Jiří iz Jürg(en), Girg(en), tako tudi Ilj, Jiljí iz Jülg(en), Gilg(en).

Prava manija je pri Sturu, da vidi povsod takozvane tautologije ali Zwitterbildungen (kakor on pravi) iz slovenskih in nemških besed, n. pr. Gritschenberg, Gurenberg, Kohlmünzberg, Scalaha — bajé iz grič + Berg, gora + Berg, hlāmica (izmišljena beseda!) + Berg, skala + aha (= Ache, potok) i. dr.!

Ker so mu staroslovanska osebna imena premalo znana, ugiblje pri nekaterih krajevnih imenih, nastajajočih iz osebnih imen, brez uspeha. Da so krajevna imena Tobrochotafeld (danes Ober-gottesfeld), Brezlawesburch (danes Pressing-berg), Predegai (danes Preiggraben) iz osebnih imen Dobrohot, Bretislav in Predigoj, je očitno, on pa tega ni spoznal. Da je pa Radkersburg (v dvanajstem stoletju Rategoipure) kakor slov. Radgona (starejše Radigojina) iz imena Radigoj, to je našel že pri Miklošiču („Ortsnamen aus Personennamen“, št. 249).

Sedanja vas Udeldorf na Štajerskem se imenuje v neki listini nemški Nidrinhof, slovenski („lingua selavanisca“) Vdu-lenidvor. Na prvi pogled vidimo, da je Niederndorf prevod slovenskega imena „v Dolenji dvor“ (na vprašanje „kam?“),

¹ Iz zveze Šent-Ilj, Šent-Ilen je nastala celó oblika Tilj, Tilen, ker je ljudstvo menilo, da spada *t k* imenu.

Stur pa razlaga slovensko ime kot „Odolent dvor“, t. j. dvor nekega Odolena!

Stur ne ve, da je sl. griž iz srgn. griez in grušec (grušč) iz srgn. grúz — on ima oboje za pristno staroslovensko.

Dokazi nevednosti Sturove v vprašanih slovenskega jezikoslovja se nahajajo na vsaki strani. Göstritz iz ostr. kaže po njegovem nazoru „Aspiration des Anlautes“! Gablitz razlaga iz jablanica „nach Kontraktion“ von jablan (?!). Krajevna imena Smerje, Smerjene (na Kranjskem), Semmering na Štajerskem, Smržov, Smržice na Češkem, Smarzewo in Smarzewice na Pruskem (v poljskih pokrajinah) tolmači iz stsl. smrěkw, smrěčw, ker meni, da goltnik *k* lahko izgine kot kafra in da se nebnik *č* lahko prelevi v *ž* kakor rak ali kača. Gonobitz je od konoplje (!) — pri tem ga ne moti dejstvo, da se zove kraj slov. Konjice in da imajo oblike dvanajstega stoletja vseskozi *w* (ne *p*) pred *-iz*, *-itz* (Cuonowiz, Gunewiz i. dr.). Glassenetz razlaga iz klanec (odkod pn *-sse* ?), Rojach, iz reka, Katsch iz kašta, Liezen (stare oblike Luz-, Liuz-, Luez) iz lagw (nemški *z* ni mogel postati niti iz sl. *g* niti iz *ž*), tudi Lassing iz lagw, Pribitz iz přěvoz (sl. *z* ne more postati v nemščini *tz*!), Undrima iz „u drěw“, Glödnitz iz klada (na str. 84; in stara oblika Glodnice kaže tako očitno na glodati; voda gloje kamen!), Preuwitz iz Tripolica, Graz iz Gradw (brez dvoma je iz gradec), Cholmunz iz hlāmica (ta beseda je izmišljena; majhen hlām je le hlāmčw) in več takih.

Najhujša zmota je menda tale: Mitterrutzner našteva med mnogimi krajevnimi imeni tudi peščico občnih imen (slovenskih izposojenk v tirolski nemščini); Stur, ki je Mitterrutznerjev spis zelo intenzivno, skoraj od besede do besede uporabil (kar je pa zamolčal), je imel v svoji površnosti besedo Geilitz (tudi Geislitz) za krajevno ime in modruje na str. 61. takole: „Geilitz. Da leider kein historischer Beleg vorzufinden ist (iskal je ‚Belege‘ v Acta Tirolensia, Fontes rerum Austriacarum i. dr.), bleibt die Deutung unsicher. Vielleicht darf man am ehesten an Jelica aus Jela, abies, Tanne . . . denken.“

V resnici je Gei(s)litz okisana ovsena kaša, ki se je nekdanji slovenski imenovala kiselica. Še zdaj je shrv. kiselica = kisl juha, kisl sadje, češki kysel = zelna juha, slovaški kysel = močnata jed iz kvasa in medu, ruski kisélj = okisan močnik, zlasti iz ovsene moke i. t. d. Slovanske besede so prešle tudi v madžarščino (kiszil, keszöcze = kisova juha, neka vrsta postne juhe), rumunščino (chisăliță, izg. kiselice = češpljeva juha) in letščino (kiselis = jed iz ovsene moke).

V katerem slovarju je pa Stur našel staroslovenski besedi matv (= mati) in pre (= pred) namesto mati, přěv?

Štrekelj je tolmačil ime Schladming na podlagi starejših oblik Slabenich (dvanajsto stoletje), Slaebnich i. dr. (gl. Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark) kot Slapnik; modri Stur pa meni drugače: „Offenbar aus dem Namen der Slawen selbst!“

Na kratko moram reči: čudim se, da je dunajska akademija sprejela tak šušmarski spis v svoje publikacije.

Ivan Koštiál.

LISTEK.

† **Jos. Konstantin Jireček.** Jugoslovansko zgodovinsko vedo je zadela nenadomestljiva izguba: dne 10. januarja t. l. je umrl na Dunaju J. K. Jireček, profesor slovanske filologije in starožitnosti, ki je nad 45 let uspešno nadaljeval znanstveno delo svojega velikega deda P. J. Šafařika, pisatelja slovanskih starožitnosti in zgodovine jugoslovanske književnosti. Število Jirečkovih znanstvenih člankov in razprav, pisanih z redko temeljitostjo in širokim obzorjem, je daleč prekoračilo drugo stotino. Skrbna vzgoja in izredna nadarjenost za jezike in zgodovino sta zgodaj določila smer njegovemu delovanju. Ni še končal gimnazijskih študij na dunajskem Terezijanišču in že je poročal v „Časopisu muzeja kralj. Češke“ o jugoslovanskih znanstvenih publikacijah; s sedemnajstim letom se je predstavil učenemu svetu z „Bibliographie de la littérature bulgare moderne 1806—1870“, in ko je dvaindvajsetletni mladenič promoviral na praškem vseučilišču, je izšla njegova znamenita „Zgodovina Bolgarov“ istočasno v češkem in nemškem jeziku (1876), navdušeno pozdravljena od rodoljubov in znanstvenikov, v kratkem času prevedena na ruski, bolgarski in madžarski jezik. Naslednjega leta je postal docent za zgodovino v Pragi ter je začel študirati

dubrovniške arhive. V jeseni 1879 je bil pozvan v novoustanovljeno Bolgarijo za generalnega tajnika v ministrstvu prosvete, v letih 1881—82 jo bil naučni minister in nato ravnatelj narodne knjižnice in muzeja. Za ljudsko in srednje šolstvo si je pridobil trajnih zaslug, posebno je skrbel za dobro izšolan učiteljski naraščaj. V prostem času je potoval križem kneževine in po Rumeliji ter je nabiral arheološke, zgodovinske in narodopisne podatke. Njegove „Cesty po Bulharsku“ (1888) ostanejo važen vir vsakemu znanstvenemu raziskovalcu Balkana. Še jasneje se zrcali Jirečkovo petletno plodonosno bivanje med Bolgari iz obsežne monografije „Das Fürstentum Bulgarien“ (1891), ki je vsestranski opis dežele in njenega prebivalstva na podlagi resnih študij.

Po svojem povratku iz Bolgarije je Jireček postal redni profesor zgodovine na češki univerzi; l. 1893. je bil imenovan za rednega profesorja slovanskih jezikov in starožitnosti na dunajskem vseučilišču, kjer je bil zadnja leta tudi voditelj novoosnovanega zavoda za vzhodnoevropsko zgodovino. Poleg mnogih stanovskih poslov je našel neumorni znanstvenik še dovolj časa za književno delovanje. Njegova glavna dela se tikajo arheologije, zgodovinskega zemljepisa in etnografije